

Kiekjes van Alledag

Docentenhandleiding

Lesbrief om met leerlingen het
dagelijks leven te fotograferen

Colofon

Kiekjes van Alledag

Lesbrief om met leerlingen het dagelijks leven te fotograferen.

Deze lesbrief is bedoeld voor groep 5 tot en met 8 van het primair onderwijs.

Uitgave van:

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

F.C. Dondersstraat 1

3572 JA Utrecht

Telefoon: 030 - 276 02 44

Fax: 030 - 273 61 11

E-mail: nederlandscentrum.volkscultuur@wxs.nl

Met medewerking van Kunst en cultuur Overijssel

Postbus 1229

8001 BE Zwolle

Telefoon: 038 - 422 50 30

Fax: 038 - 421 84 11

Auteur:

Ineke Jonker

Redactie:

Ineke Strouken

Girbe Buist

‘Kiekjes van Alledag’ is gebaseerd op de lesbrief ‘FotoMonument 2000’ een uitgave van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en ontwikkeld door Marieke Middelkoop en Aad Treijtel.

FotoMonument 2000 is een project van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Stichting Beeldende Amateurkunst, Gemeente Zaanstad en Responsible Communicatie.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur 2002

Deze lesbrief mag voor het onderwijs naar behoefte gekopieerd en gedistribueerd worden.

ISBN 90-71840-55-7

Utrecht, 2002

Inhoud

Inleiding	5
Wat is volkscultuur?	7
Overzicht van de lessen	11
Les 1 Foto's van vroeger	12
Tussenoopdracht 'Kijk Ons'	15
Les 2 Denken over dagelijkse dingen	16
Les 3 Nu voor later	19
Les 4 Het fototoestel	22
Les 5 Bekijken en kiezen	25
Les 6 Kiekjes van Alledag	27
Over FotoMonument 2000	29
Kiekje	30
Kiezen van onderwerp en vormgeving	31

*Voetballende jongens in Amsterdam. Foto: Pieter Nijdeken
Collectie: Nederlands Centrum voor Volkscultuur*

Inleiding

De lesbrief is bedoeld voor de groepen 5 tot en met 8 van het basisonderwijs, maar kan ook aangepast worden voor gebruik in andere situaties.

Met behulp van deze lesbrief kunt u uw leerlingen voorbereiden op het fotograferen van het dagelijks leven.

Het is de bedoeling dat u met uw groep een onderwerp kiest en daarvan samen een fotoserie maakt.

In zes lessen wordt stapsgewijs kennis gemaakt met enkele basisprincipes van de fotografie en staan de leerlingen stil bij de kenmerken van hun volkscultuur (de cultuur van het dagelijks leven) en het voortdurend in verandering zijn van die cultuur. Zij worden gestimuleerd om na te denken over de historische achtergronden van gewoonten en gebruiken uit het alledaagse leven en het belang om deze vast te leggen voor de toekomst. Tegelijkertijd wordt stapsgewijs toegewerkt naar het bepalen van de door hen te fotograferen onderwerpen. Voor het individueel uitvoeren van de opdrachten is er een werkboek voor de leerlingen met daarin werkbladen en foto's.

Bij deze lesbrief ontvangt u ook het boek 'Kijk Ons', met fotoseries uit het dagelijks leven.

De bedoeling van dit fotoproject is dat er een prachtige fototentoonstelling ontstaat van al die alledaagse dingen die normaal niet of nauwelijks worden vastgelegd, juist omdat ze zo gewoon zijn.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur wil met deze lesbrief tevens de belangstelling voor fotografie als uitdrukkingmiddel stimuleren. Fotograferen kan iedereen en met de huidige camera's en films mislukken foto's bijna nooit, technisch gezien.

Goed fotograferen is echter iets dat niet vanzelf gaat. Maar het is heel goed aan te leren.

Voor kennis over volkscultuur kunt u, naast de informatie in deze lesbrief, gebruik maken van het tijdschrift *Traditie* van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Wij wensen u en uw leerlingen veel plezier en succes met dit project.

Een algemeen bekend ritueel is het kaarsjes uitblazen op verjaardagen. De kaarsjes zijn symbool voor het leven en geluk. De jarige, die ze allemaal tegelijk uitblaast, wenst een lang en gelukkig leven.

Foto: F. Braakhuis-van Hees

Collectie: FotoMonument 2000

Wat is volkscultuur?

Volkscultuur

Met volkscultuur hebben wij allemaal te maken, het gaat over onszelf. Volkscultuur is namelijk de cultuur van het dagelijks leven. Het is de levensstijl van een samenleving, een sociale klasse of een groep mensen in een bepaalde tijd en in een bepaalde regio. Volkscultuur gaat over hoe mensen hun leven vorm- en zingeven.

Het woord 'volkscultuur' bestaat uit 'volk' en 'cultuur'. Cultuur is een breed begrip. Het is het geheel van normen en waarden, gewoonten en gebruiken, opvattingen en etiquette in een samenleving. De term volk wijst niet naar de 'lagere strata' van de bevolking, maar naar het gewone en alledaagse.

Volkscultuur is de cultuur van 'alleman' en 'alledag'.

Tradities

Veel van onze gewoonten hebben wij overgenomen van onze ouders en voorouders. Het doorgeven van gewoonten en gebruiken van generatie op generatie noemen wij 'traditie'. Het woord is afgeleid van het latijnse woord 'traditio' wat overhandiging betekent. Het overhandigen van cultuur aan de volgende generatie. Tradities vormen onbewust de ondergrond van ons dagelijks denken en handelen. Zonder tradities zou je overal over moeten nadenken: 'zal ik het zus of zo doen'. Nu doe je veel dingen onbewust, zoals het altijd al gedaan is'.

De Engelse historicus P. Burke onderscheidt in zijn boek Volkscultuur in Europa (1500-1800) twee culturele tradities die altijd naast elkaar bestaan hebben: de culturele traditie van het volk tegenover de culturele traditie van de elite. Hij noemt dat een 'grote' traditie en een 'kleine' traditie.

De 'grote' traditie hoort bij de kleine geletterde elite. Het is een geschreven cultuur die overgedragen wordt in boeken, aan de universiteiten en andere culturele centra.

De 'kleine' traditie is die van gewone mensen. Zij konden over het algemeen niet lezen of schrijven: hun cultuur werd mondeling overgeleverd, van moeder op dochter, van vader op zoon. Over de cultuur van het volk zijn maar weinig bronnen overgeleverd. Het was een cultuur van mondelinge overlevering.

De volkscultuur die werd overgeleverd moet je heel breed opvatten. Een ambacht leerde je van je vader. Koken van je moeder. Wat niet mocht en wel moest, leerde je van je ouders, buurt- en dorpsgenoten, vrienden en bekenden. De wereld was toen nog heel

'klein'. Mensen hadden weinig weet van wat buiten hun dorp gebeurde; je had vrijwel alleen contact met je eigen dorpsgenoten. Vandaar dat vele oude tradities een lokaal karakter hebben. Mensen voelden zich toen nog geen 'Nederlander', laat staan Europeaan. Zij voelden zich Tilburger, of nog beter Heikantenaar.

Nieuwigheden werden in een dorp vaak geïntroduceerd door rondtrekkende marskramers. Tradities veranderen maar heel langzaam. Als Franse historici – zoals F. Braudel – het over tradities hebben dan spreken ze heel beeldend over 'de kerkers van de lange duur': *Longue durée*. Gewoonten en gebruiken zitten opgeslagen in het collectieve geheugen van een samenleving.

Trends en tradities

In onze tijd is het tempo van veranderingen enorm toegenomen. De laatste 50 jaar is er meer veranderd in onze cultuur dan in de periode tussen 1500 en 1800. Tradities veranderen sneller dan ooit. Overlevering van generatie op generatie lijkt daardoor minder belangrijk geworden. 'Trends' lijken in de plaats gekomen van tradities. Trends passen bij onze huidige, snelle en vluchtige tijd. Trends wisselen elkaar in hoog tempo af.

Terwijl paradoxaal genoeg de tradities door trends verdreven lijken te zijn, wordt door de snelle veranderingen in onze tijd ook heel veel betekenis toegekend aan tradities. Juist door de grote veranderingen zijn wij ons ervan bewust dat het vroeger anders ging en zijn wij geïnteresseerd geraakt in onze geschiedenis, in onze wortels, in onze streektradities.

Vroeger deed je hetzelfde als je ouders, en was geschiedenis niet zo belangrijk, omdat er weinig veranderde. Wij weten dat onze wereld anders is dan die van onze ouders en grootouders. Dat oudere mensen een andere tijd hebben meegemaakt. Je hoeft helemaal nog niet zo oud te zijn om te kunnen zeggen: "Ik weet nog dat de eerste faxen kwamen". En eigenlijk is de fax ook al weer een beetje ouderwets.

Nu verandert alles zo snel dat een bezinning op de eigen wortels nodig is om te weten wie je bent. Wie je bent, wordt mede bepaald door je geschiedenis. Je identiteit is geworteld in het verleden. Vandaar die grote belangstelling voor tradities en volkscultuur.

Invention of tradition

We hebben graag dat iets een traditie heeft: dan is het goed en vertrouwd. Die behoefte gaat zo ver dat tradities soms worden 'uitgevonden'. Een recent voorbeeld in Nederland is de Amstelcup. Deze voetbalbekerfinale is geen traditie zoals de 'cupfinal' in Engeland, maar toen hij pas één keer gespeeld was, werd er al het etiket 'traditioneel' opgeplakt. Men noemt dat 'invention of tradition', het uitvinden van tradities. Het label 'traditioneel' op zaken plakken, om het oud te laten lijken en daarmee kwaliteit te geven.

Identiteit

‘Geschiedenis is de geestelijke vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden’. Deze definitie van de cultuurhistoricus J. Huizinga gaat nog steeds op. Geschiedenis als plaatsbepaling in de tijd: wie je bent, is onlosmakelijk verbonden met waar je vandaan komt. Identiteit heeft een historische dimensie. Deze historische dimensie verklaart hoe wij geworden zijn wie wij zijn. Weet wat je tradities zijn – welke gewoonten en gebruiken, normen en waarden je van je ouders en grootouders overgenomen hebt – dan weet je wie je zelf bent.

Voor de nieuwkomers in Nederland, de migranten, blijken tradities zo mogelijk nog belangrijker te zijn dan voor de andere Nederlanders. In een geheel nieuwe omgeving, in een totaal andere cultuur, worden zij nog meer dan anderen teruggeworpen op de eigen wortels. Ook voor hen zijn tradities en identiteit onlosmakelijk met elkaar verbonden. Terwijl tradities met de tijd mee veranderen, probeer je – als je in een ander land woont – de tradities van thuis te behouden zoals ze waren. Je wilt ze niet laten veranderen, want ze herinneren je aan je geboorteland. Dat wat als ‘typisch van thuis’ wordt beschouwd, wordt gecultiveerd. Dat doen migranten in ons land, maar dat doen ook Nederlanders in den vreemde.

Ook trends hebben alles te maken identiteit. ‘Gabbers’ bijvoorbeeld hebben een eigen levenswijze, een eigen kleedgedrag en muzieksmaak. Zij onderscheiden zich hierdoor van andere jongeren. Door je te identificeren met een groep en hun levenswijze over te nemen, laat je zien dat je bij hen hoort. ‘Gabbers’ zijn trendsetters, net als ‘punk’ vroeger. Maar als een trend aanslaat – en bijvoorbeeld de haardracht van gabbers mode wordt –, dan moeten de trendsetters weer zoeken naar iets nieuws. Trends wisselen elkaar af in snel tempo.

Samen warm eten aan tafel. Foto: Pieter Nijdeken. Collectie: Nederlands Centrum voor Volkcultuur

Het belang van volkscultuur

Tegenwoordig is volkscultuur in. Bijna iedereen is er wel in geïnteresseerd. Met volkscultuur kun je op verschillende manieren bezighouden. Je kunt er onderzoek naar doen of je kunt het beoefenen. Veel mensen en instellingen doen onderzoek naar de achtergronden van het dagelijks leven, naar het leven van hun voorouders of naar de gewoonten en gebruiken in hun woonplaats. Weer anderen willen voelen hoe het leven vroeger was of een aspect van het dagelijks leven in het verleden uitbeelden. Dat kan zijn door in een volksdans- of klederdrachtgroep op te treden, door een traditionele sport of ambacht te beoefenen, of door in een museum het leven van een viking of middeleeuwer na te bootsen.

Maar iedereen is er bij gebaat om te weten wat tradities zijn en waar ze vandaan komen. Wat heb ik van mijn ouders en voorouders en wat heb ik van anderen? Waarom doe ik dingen zus en waarom denk ik zo? Waar komen mijn normen en waarden vandaan? Dat is niet alleen leuk om te weten, maar het maakt je ook een rijker mens. Kennis van volkscultuur geeft je inzicht in jezelf en in je omgeving. Daarom is het belangrijk dat wij nu nadenken over de herkomst van onze tradities en dat wij onze gewoonten en gebruiken van nú vastleggen, zodat ze in de toekomst weten hoe wij in het jaar 2000 geleefd hebben.

- Overgenomen uit: Ineke Strouken, *Volkscultuur: levend cultureel erfgoed*, in: *Alledaagse Dingen* nummer 1, 1999 en in: *Traditie* nummer 1, 1999.

Overzicht van de lessen

Les 1. Foto's van vroeger	
- Klassengesprek: wat is een foto	10 minuten
- Introductie 'Kiekjes van Alledag'	5 minuten
- Klassengesprek rond een historische foto	15 minuten
- In groepjes een foto van vroeger bekijken	15 minuten
Tussenoopdracht 'Kijk Ons'	10 minuten per tweetal
Les 2. Denken over dagelijkse dingen	
- Klassengesprek rond een alledaags voorwerp	10 minuten
- Het groepsonderwerp	10 minuten
- Brainstorm rond het groepsonderwerp	25 minuten
- Foto's voorbereiden	10 minuten
Les 3. Nu voor later	
- Waar let een echte fotograaf op	15 minuten
- Wat zal later bijzonder zijn	5 minuten
- Wat ga je precies laten zien	10 minuten
Les 4. Het fototoestel	
- Wat wil ik op de foto en wat niet	10 minuten
- Uitleg van het toestel	10 minuten
- Afspraken maken	5 minuten
Tussendoor gaan de leerlingen fotograferen	
Les 5. Bekijken en kiezen	
- Bespreken van ervaringen	10 minuten
- Bekijken van de foto's	10 minuten
- De eerste selectie	5 minuten
Les 6. Kiekjes van Alledag	
- Klassengesprek 'Kiekjes van Alledag voor altijd bewaart'	10 minuten
- Drie kiekjes voor de toekomst	10 minuten
- Tentoonstelling op school	30 minuten
- Extra lessuggestie: Doos voor de toekomst	15 minuten

Les 1

Foto's van vroeger

45 minuten

Inhoud van de les:

De leerlingen maken kennis met het project en bekijken foto's van vroeger aan de hand van een kijkwijzer

Doel van de les:

- goed leren kijken, het herkennen van dagelijkse situaties, nadenken over vroeger, nu en de toekomst
- het intensief bekijken van een foto en ervan bewust worden hoeveel een foto vertelt
- kennis maken met het begrip cultuur/ volkscultuur

Vorbereiding:

- kopieer voor iedere leerling het werkboek
- lees bladzijde 30 over Israël David Kiek

Nodig:

- foto 1: de ijsbeerfoto
  - foto 2: de grote historische foto
  - voor ieder groepje een foto (foto 3 tot en met 10)
  - de kijkwijzer
  - per groepje een pen en een vel papier
- Deze activiteit kan ook door de leerlingen individueel uitgevoerd worden. Met de foto's en werkbladen uit het werkboek voor de leerlingen kunnen zij zelfstandig aan de slag.

Activiteiten

1 Klassengesprek rond de vraag: wat is een foto

10 minuten

Nodig: foto 1 (ijsbeer)

Over de foto's:

- Laat de foto van de ijsbeer (foto 1) zien. Vraag: wat is dit? Nee, het is geen ijsbeer. Wat is het dan? Het is een foto van een ijsbeer.
- Vraag naar het verschil tussen een foto van een ijsbeer en een echte ijsbeer.

Onderzoek samen enkele kenmerken van een foto, zoals:

- een foto is plat, dun, van papier of plastic, en meestal rechthoekig
- op een foto is iets meestal kleiner dan in het echt

- je kunt niet voorbij de rand kijken: je ziet maar een klein stukje van alles
- de foto heeft één heel kort moment uit het leven van de beer vastgelegd
- de kleuren zijn anders
- met een foto kijk je altijd terug in de tijd

Belangrijk: met een foto kun je één seconde uit de tijd vastleggen en bewaren voor later.

Wat heeft de fotograaf met deze foto willen laten zien?

Het gaat erom dat de leerlingen het beeld kritisch bekijken.

Wat vertelt het (en wat niet) en vooral hoe zie je dat:

- een ijsbeer is een gevaarlijk dier: waaraan zie je dat
- of wordt de ijsbeer juist lief afgeschilderd: waaraan zie je dat
- hoe een ijsbeer een vis vangt: waaraan zie je dat
- hoe groot een ijsbeer is, hoe sterk hij is, dat hij een winterslaap houdt

2 Introductie 'Kiekjes van Alledag'

Vertel de leerlingen over het project.

- Wat zou de titel betekenen?
- Wat zijn kiekjes?
- Waar komt het woord vandaan?

Vertel de leerlingen over de fotograaf David Kiek (zie bladzijde 30).

3 Klassengesprek rond een historische foto en volkscultuur

15 minuten

Nodig: foto 2 (historische foto)

Laat de klas de grote foto eerst goed bekijken alvorens erover te praten. Voer daarna met de leerlingen een gesprek rond de volgende vragen:

- wat zie je:
  - wat zie je allemaal (zoveel mogelijk feitelijke dingen opsommen)
  - is het dag of nacht, waaraan zie je dat
  - is het buiten of binnen, waaraan zie je dat
  - is het zomer of winter, waaraan zie je dat
- tijd:
  - is het vroeger of nu, waaraan zie je dat
  - veranderingen
  - zijn er dagelijkse situaties te zien op de foto: welke
  - doen we die dingen nog steeds
  - doen we ze nog steeds op dezelfde manier, hoe doen we ze nu
  - welke dingen op de foto zijn er nu niet meer
  - welke dingen op de foto zijn nog precies zoals nu
  - welke dingen zijn er nog wel, maar nu anders dan toen
  - welke van die dingen zullen in de toekomst verdwijnen of veranderen

- cultuur:
  - hoe noemen we dit soort dingen (het begrip cultuur/volkscultuur)

Stil staan bij het begrip cultuur/volkscultuur

- Voer een kort gesprekje over het begrip volkscultuur: gebruiken en gewoontes van mensen, tradities, manieren van doen (kleden, slapen, eten, wonen, feesten).
- Laat de leerlingen zoeken naar voorbeelden (in de klas en daar buiten) van verschillen en overeenkomsten tussen culturen en hoe die elkaar beïnvloeden (eten, muziek, kleding, haardracht).

4 In groepjes een foto van vroeger bekijken

15 minuten

- Nodig:**
- de foto's 3 tot en met 10
  - voor iedere leerling het werkboek
  - pen en papier

Deel de klas in groepjes in en geef iedere groep een foto. De leerlingen gebruiken de kijkwijzer in hun werkboek. Loop de kijkwijzer even samen door en laat de groepjes daarna de vragen beantwoorden en de antwoorden noteren.

Laat per groepje iemand verslag doen, terwijl de foto in de klas wordt doorgegeven. Laat een paar leerlingen vertellen wat ze van deze les vonden, of ze er iets van hebben opgestoken en wat dan.

Huiswerk:

Stimuleer de leerlingen om:

- met hun ouders en grootouders te bespreken welke dingen zij vroeger anders deden, en hoe dan
- met hen foto's van vroeger te bekijken en de veranderingen op te zoeken
- na te denken over welke dingen er in de toekomst zullen gaan veranderen en hoe dan (Geef hen bijvoorbeeld een kopie van een van de foto's mee, zodat ze daar achterop kunnen schrijven).

Suggesties voor zijstapjes en/of verdieping:

Interview

- ouders/grootouders 5 minuten op een cassette laten vertellen bij een foto van henzelf vroeger (buiten spelen, gezinsleven, dagjes uit) en daarna op school de foto's bekijken en de bandjes afluisteren
- ouders/grootouders interviewen over alledaagse dingen (verjaardag vieren, de was doen, school gaan, in bad gaan, opvoeding: wat mocht wel en wat niet)

Kijk Ons

Tusselopdracht voor de leerlingen

10 minuten per tweetal

Inhoud:

Foto series van het dagelijks leven uit het fotoboek 'Kijk ons' bekijken en het hierbij behorende werkvel met kijkvragen invullen.

Nodig:

- Het boek 'Kijk Ons'
- Werkboeken van de leerlingen

Lees vooraf het hoofdstuk 'Over Fotomonument 2000' en introduceer het boek 'Kijk Ons' bij de leerlingen.

Het boek bestaat uit 16 hoofdstukken, ieder hoofdstuk start met één of twee totale series en daarna losse foto's uit verschillende series.

Maak briefjes met daarop de namen en bladzijde nummers van de totale series, of laat de leerlingen zelf een serie kiezen waarbij ze de kijkopdrachten op het werkvel willen invullen.

Deze opdracht doen de leerlingen in tweetallen.

Het boek 'Kijk ons' kan steeds maar door één tweetal gebruikt worden.

Iedere leerling vult het bijbehorende werkblad met kijkvragen in (kijkvragen bij het boek 'Kijk ons!').

Als een tweetal een serie heeft bekeken en de kijkvragen heeft ingevuld kunt u nog even met dat tweetal naar de fotoserie en de antwoorden kijken. Wanneer er een serie is die door veel tweetallen wordt gekozen, kunt u deze serie aan de hand van de kijkvragen klassikaal bespreken.

Les 2

Denken over dagelijkse dingen

55 minuten

Inhoud van de les:

In deze les wordt het groepsonderwerp gekozen.

De leerlingen brainstormen rond de zichtbare kenmerken van dat onderwerp in het dagelijks leven en maken voorlopige keuzes voor hun foto's.

Doelen van de les:

- bewust worden van de tijdelijkheid van de dagelijkse dingen om ons heen
- voorbereiden op het definitieve kiezen van onderwerpen om te fotograferen

Vorbereiding:

- Lees 'kiezen van onderwerp en vormgeving' goed door en kies een groepsonderwerp (of beslis dat u dat in overleg met de leerlingen doet).

Nodig:

- een alledaags voorwerp dat met het groepsonderwerp te maken heeft (gasaansteker, voetbal, fluitketel, trainingspak, pen, kam, laarzen, boek, medaille, hondenriem, tandenborstel)
- werkboeken van de leerlingen

Activiteiten

1. Klassengesprek rond een alledaags voorwerp

10 minuten

- Nodig:** - een dagelijks voorwerp

Laat een alledaags voorwerp zien

bijvoorbeeld een aansteker

- hoort een aansteker ook bij de cultuur
- voor welke dagelijkse dingen hebben we vuur nodig
- zou er een cultuur zijn waar op een andere manier vuur wordt verkregen
- hoe werd 100 jaar geleden vuur gemaakt
- zou vuur maken over 100 jaar anders gaan
- zal het dan nog nodig zijn

Zoek voorwerpen in de klas (gummetje, puntenslijper) en bevraag die op dezelfde manier.

Vertel de klas welke dingen in uw eigen schooltijd anders gingen of waren.

Wat zou ik graag meedoen... Foto: Pieter Nijdeken. Collectie: Nederlands Centrum voor Volkcultuur

2. Groepsonderwerp

Gebruik voor dit onderdeel de informatie beschreven achterin de lesbrieff 'Kiezen van onderwerp en vormgeving'.

Vertel welk groepsonderwerp u gekozen heeft of kies met de leerlingen het groepsonderwerp.

De foto's voor het project moeten ons dagelijks leven laten zien. Dat kan dus bijna alles zijn! Het gaat niet zozeer om de voorwerpen, maar vooral om mensen die iets doen, en vooral om hoe ze dat doen.

Op iedere foto staan één of meerdere mensen. Er staan ook voorwerpen op en de foto is op een bepaalde plaats en op een bepaalde dag gemaakt. Degene die op de foto staat, doet iets: leren, spelen, lachen, luisteren, eten of drinken, werken, reizen, slapen, kussen. Hij of zij kan ook iets uitdrukken: bijvoorbeeld moeheid, boosheid, verdriet, trots, blijheid of angst. De foto moet iets laten zien over degene die op de foto staat, over wat die persoon doet op het moment van de opname en over de omgeving die daarbij hoort. De foto geeft ook de visie van de fotograaf weer.

3. Brainstorm rond het groepsonderwerp

15 minuten

Maak vijf rubrieken op het bord:

mensen	voorwerpen	handelingen
plekken	rest	

- laat in het wilde weg op het onderwerp associëren
- schrijf zoveel mogelijk steekwoorden op
- denk zelf hardop mee ter inspiratie, probeer vooral details te geven
- noem ook dingen op die hoewel niet echt dagelijks te zien, er toch gewoon bij horen (vieringen, wedstrijden, seizoenen) en deel ze in bij 'rest'

Al kijkend op het bord noteert elk tweetal hun antwoord op één of meer van de volgende vragen:

- wat is nog hetzelfde zijn als vroeger
- wat heb je zelf zien veranderen
- wat zal snel veranderen
- wat zal langzaam veranderen
- wat deden je ouders vroeger anders
- wat zou best nog 100 jaar hetzelfde kunnen blijven
- waarvan worden bijna nooit foto's gemaakt
- waarvan heb jij thuis een foto

Klassikaal nabespreken

Besprek de bevindingen, stimuleer het hardop denken over het waarom van de antwoorden.

- kun je voorbeelden geven van iets dat je niet weet, omdat er geen foto's van zijn
- waarvan worden genoeg foto's gemaakt, waarvan nooit
- is het belangrijk om juist daar wel foto's van te maken
- zie je iets op het bord waarvan jij een foto zou kunnen en willen maken

4. Foto's voorbereiden

10 minuten

Gebruik voor dit onderdeel de informatie beschreven achter in de lesbrief

'Kiezen van onderwerp en vormgeving'.

Nodig: - pen en papier

Bedenk met de groep hoe het groepsonderwerp uitgewerk zal worden.

Iedere leerling mag twee foto's maken.

De leerlingen maken in groepjes, tweetallen of individueel plannen voor de foto's.

Zij beschrijven de foto's die zij willen gaan maken:

- wie en wat in ieder geval op de foto te zien zal zijn
- wie en wat doet de perso(o)n(en) op de foto, wat laten zij zien

Verzamel de teksten en bewaar ze voor de volgende les.

Huiswerk:

Vraag de leerlingen deze week goed met het onderwerp in hun achterhoofd thuis en op straat rond te kijken, gesprekken te voeren, vragen te stellen, om beter hun keuze te kunnen bepalen.

Suggesties voor verdieping / uitbreiding:

Schrijven:

- de leerlingen schrijven een brief aan hun achterkleinkinderen

Les 3

Nu voor later

30 minuten

Inhoud van de les:

De leerlingen oefenen het fotograferen van een bepaalde handeling, ze proberen daarbij standpunten uit en ervaren het belang van het moment waarop een foto wordt gemaakt. Ze bedenken wat ze willen laten zien op hun foto en hoe ze dat doen.

Doel van de les:

- de leerlingen bewust maken van hoe ze met een foto iets duidelijk kunnen vertellen
- het ervaren van het belang van standpunt en moment bij het fotograferen
- het voorbereiden van de foto's

Vorbereiding:

- geen

Nodig:

- uit de vorige les de beschrijvingen van de foto's die de leerlingen willen gaan maken

Iedereen moet weleens naar de wc, ook een jarig meisje. Foto: M. Roovers. Collectie: Ineke Strouken

Activiteiten

1. Waar let een echte fotograaf op

15 minuten

Wat weet je nog van de vorige keer?

- dat veel gewone dagelijkse dingen in de toekomst misschien zullen gaan veranderen
- we hebben gebrainstormd over het onderwerp
- iedereen heeft drie mensen gekozen om te fotograferen en de foto beschreven

Is fotograferen moeilijk?

Vertel dat het de bedoeling is dat ze echt gaan fotograferen voor later. Mensen kunnen over 100 jaar hun foto's nog bekijken. Volgende keer krijgen ze een toestel mee.

- wie heeft er wel eens gefotografeerd
- is fotograferen moeilijk
- iedereen kan het, maar niet iedereen kan het even goed

Een foto moet duidelijke taal spreken.

Een fotograaf maakt zijn of haar foto's niet voor zichzelf, maar voor anderen.

Bijvoorbeeld voor de krant. Die mensen moeten meteen begrijpen waar de foto over gaat.

De foto moet duidelijk zijn. Je moet goed kunnen zien wat de fotograaf bedoelt. De mensen die onze foto's later bekijken, moeten dat ook goed kunnen zien.

Droog oefenen

- speel voor fotograaf en zeg dat u een foto wilt gaan maken van 'het bord schoonvegen'
- vraag een leerling die handeling uit te voeren, zonder op u als fotograaf te letten
- spreek af dat als u stop roept de leerling 'bevriest'
- roep met opzet 'stop' op een verkeerd moment:
bijvoorbeeld waarop de borstel niet in zicht is
- vraag aan de klas: is de foto duidelijk
- kun je zien wat hij/zij doet
- kun je goed zien waar het om gaat en waarom niet
- vraag welke leerling een betere fotograaf zou zijn
- laat de klas 'stop' roepen

(Andere mogelijkheden zijn tas inpakken, jas aandoen, veter strikken, gordijn sluiten.)

Waar let een goede fotograaf op

- wat wil ik precies laten zien
- op welk moment zie ik dat het best
- wat is het beste standpunt

2. Wat zal later bijzonder zijn

5 minuten

Nodig: - de beschrijvingen van de foto's die de leerlingen willen gaan maken

Vraag de leerlingen naar hun foto's, zoals zij die de vorige keer beschreven hebben.

- welke mensen / handelingen werden gekozen
- hebben veel kinderen hetzelfde onderwerp
zouden zij ook nog iets anders willen kiezen

Neem één van de onderwerpen van een leerling als voorbeeld:

Bijvoorbeeld 'veel kinderen gaan op de fiets naar school'.

Vraag:

- wat hoort daar allemaal bij: personen, voorwerpen, handelingen, plekken (de fiets zelf, de plek waar die staat, wat hij met zijn tas doet, het fietsen op straat, het verkeer, in een groepje fietsen, de fietsenstalling, het op slot zetten)
- wat zal daarvan veranderen in de toekomst, denken ze
- wat zou daarvan het meest bijzonder zijn om te zien voor mensen van later
- hoe laat je dat zien op de foto

Al jong leren we met de computer omgaan. Foto: Peter Nijdeken. Collectie: Nederlands Centrum voor Volkscultuur

3. Wat ga je precies laten zien

10 minuten

Nodig: – pen en papier

Vraag de leerlingen hun keuzes van de vorige keer opnieuw te bekijken.

- wil je nu andere foto's maken
- besluit welke foto je zeker wilt maken
- schrijf op:
  - wat (personen, voorwerpen, handelingen) hoort daar allemaal bij
  - wat gaat daarvan in de toekomst veranderen, denk je
  - welke handeling kies je om aan de mensen van later te laten zien

Bespreek met de leerlingen hun ideeën, zorg dat deze zo concreet mogelijk zijn.

Vertel de leerlingen dat ze de volgende keer per groepje een camera mee naar huis krijgen.

Suggesties voor verdieping / uitbreiding:

Schrijven:

- de leerlingen schrijven een brief aan hun achterkleinkinderen

Les 4

Het fototoestel

25 minuten

Inhoud van de les:

De leerlingen bekijken het toestel en ze maken afspraken over het rouleren van het toestel en over de te maken foto's.

Doel van de les:

- leren hoe het toestel werkt
- bewust worden van de keuzes die je bij het fotograferen moet maken
- uitleg ter voorkoming van technische fouten

Vorbereiding:

- zorg voor minimaal één fototoestel dat mag rouleren tijdens het fotograferen
- bekijk het toestel goed en probeer het een en ander uit
- zorg dat u de minimale afstand voor scherpe foto behorend bij het toestel weet
- controleer de batterijen (flits)
- zorg voor films en reserve-batterijen
- maak (indien nodig) een roulatieschema voor het (de) toestel(len)

Kinderen gaan volgens oud gebruik op de eerste dag van het jaar langs de deur om een nieuwjaarsliedje te zingen en daarvoor wat snoep, fruit of geld te krijgen (1 januari 1999).

Foto: H. Westerveld. Collectie: Nederlands Centrum voor Volkscultuur

- Nodig:**
- voor ieder kind een (leeg)diaraampje
  - fototoestel(len)
  - voor iedere leerling een kaartje/of blaadje
  - films en reserve-batterijen
  - het roulatie-schema

- Tip:**
- haal vooraf bij de winkel voor ieder groepje vast een ontwikkelenveloppe
  - schrijf de namen van de kinderen die samen met een rolletje doen op de enveloppen
  - stop het rolletje meteen na het uit het toestel halen in de juiste enveloppe
  - bewaar ook na het afdrukken de juiste foto's (bij de negatieven) in de juiste enveloppe
  - merk eventueel iedere enveloppe met een eigen kleur bijvoorbeeld met een viltstiftstreepje
  - beslis over welke maat u de foto's wilt laten afdrukken

Aktiviteiten

1. Wat wil ik op de foto en wat niet

10 minuten

- Nodig:**
- voor ieder kind een diaraampje

Wat weet je nog van de vorige keer?

- ze hebben standpunten en momenten geoefend als nep-fotograaf
- hun plannen voor de te nemen foto's zijn concreter gemaakt

Goed door de zoeker kijken

- introduceer het fototoestel en laat het raampje zien waardoorheen zij moeten kijken: de zoeker
- geef iedereen een diaraampje
- laat hen dat met gestrekte arm voor zich houden
- vraag hen één oog te sluiten en met het andere door het raampje naar u te kijken
- vraag iemand precies te zeggen tot hoever u zichtbaar bent (links, rechts, boven en onder)
- laat hen dan de raampjes langzaam naar zich toe bewegen terwijl ze naar u blijven kijken
- vraag hen wat er met hun 'foto' gebeurt
- vertel dat zij op dezelfde manier straks met het toestel heel precies kunnen bepalen wat er wel en wat er niet in beeld komt
- vertel dat dat het 'kader' van de foto heet
- laat hen dan door het raampje van elkaar bijvoorbeeld verschillende 'foto's' nemen

2. Uitleg van het toestel

10 minuten

Nodig: – het toestel (type) waarmee wordt gefotografeerd

Waar moet je op letten

- bespreek de minimale / maximale afstand die kan worden ingenomen met het betreffende toestel
- benadruk het stilstaan en het stevig vasthouden tijdens de druk op de knop

Daglicht en flitslicht

- laat zien hoe de flitser aan en uit wordt gezet
- controleer per toestel de batterijen
- wijs hen op het groene of rode lichtje dat aangeeft wanneer je kan flitsen
- benadruk dat er binnen altijd geflitst moet worden
- waarschuw voor flitsen in de richting van spiegels en ruiten: die kaatsen het flitslicht terug

3. Afspraken maken

5 minuten

Afspraken rond de onderwerpen

- zijn er dubbele afspraken gemaakt
  - heeft iedereen een ander aspect van het groepsonderwerp kunnen vinden
  - zijn alle plannen realiseerbaar
  - de mensen die gefotografeerd worden, moeten het wel goed vinden
-
- leg de definitieve keuzes voor uzelf vast op papier (soort contractje met de leerlingen)
  - leg ook vast hoeveel foto's zij per onderwerp / per leerling mogen maken

Afspraken over de organisatie rond het toestel

bespreek met de groep het roulatie-schema:

- wie krijgt wanneer het toestel
- wie geeft aan wie door
- wat moeten ze doen als er iets mis gaat

Tussen les 4 en les 5 gaan de leerlingen fotograferen

Tegenwoordig hebben de meeste mensen een gsm op zak.

*Foto: Pieter Nijdeken
Collectie: Nederlands Centrum
voor Volkscultuur*

Les 5

Bekijken en kiezen

25 minuten

Inhoud van de les:

De leerlingen bekijken de resultaten en maken voor zichzelf een eerste selectie.
Ze bekijken elkaars foto's.

Doel van de les:

Bekijken en kiezen van de foto's.

Vorbereiding:

- het ontwikkelen en afdrukken van de foto's
- deel de verschillende aspecten waarvan de leerlingen foto's hebben gemaakt in vier of vijf grote rubrieken in
- bedenk hoe u de tentoonstelling wilt inrichten

Nodig: - de ontwikkelde en afgedrukte foto's

Een klas met deelnemers op de tentoonstelling 'Kijk ons!' in het Zaanse Museum op excursie naar 'eigen werk'.

Activiteiten

1. Bespreken van de ervaringen

10 minuten

- hoe is het fotograferen gegaan
- konden alle plannen worden uitgevoerd
- bij wie ging iets mis
- bij wie gebeurde er iets onverwachts
- wie heeft andere foto's gemaakt dan hij/zij van plan was
- laat de leerlingen hun ervaringen uitwisselen

2. Bekijken van de foto's

10 minuten

Vraag de leerlingen bij elkaar te gaan zitten in het groepje waarmee is gefotografeerd. Deel de enveloppen uit. Geef voldoende tijd om de foto's te bekijken en te reageren. Laat mislukte foto's weer opbergen en de andere op hun tafels uitleggen. Laat daarna de groepjes in carrouselvorm langs de tafels lopen om de foto's van elkaar te bekijken.

3. De eerste selectie

5 minuten

Vraag de leerlingen hun foto's goed te bekijken en er daarbij vooral op te letten of de mensen en de handelingen goed zichtbaar en duidelijk zijn. Foto's die mislukt zijn, omdat ze onscherp zijn, of een vinger op de foto in beeld hebben, of onduidelijk zijn, kunnen terug in de enveloppe. Loop langs om te helpen bij het selecteren.

Les 6

Kiekjes van Alledag

65 minuten

Inhoud van de les:

De leerlingen bedenken op welke manier ze de foto's willen bewaren voor later en richten een tentoonstelling in op school.

Doel van de les:

- Nadenken over de waarde die deze 'Kiekjes van Alledag' kunnen hebben voor mensen na ons, en hoe ze de foto's willen bewaren.
- Leren hoe je een tentoonstelling kunt inrichten.

Vorbereiding:

- Bedenk hoe u de tentoonstelling wilt inrichten, op welke plek, welke vorm, en hoe u de taken onder de leerlingen verdeelt.

Nodig:

- de geselecteerde foto's
- werkblad: 'Drie kiekjes voor de toekomst'

Activiteiten

1. Klassengesprek over 'Kiekjes van Alledag voor altijd bewaart'

Hoe zou het zijn om deze foto's over 50 of 100 jaar weer te zien?

Wat op de foto's zou hetzelfde zijn, en wat is anders?

Hoe zou je de foto's kunnen bewaren voor later? (boek, in de computer, in een doos, in een kluis, in het schoolarchief, in een rijksarchief, in een kerk, bij de leerkracht thuis, onder de grond in een speciale bak etc.)

2. Drie kiekjes voor de toekomst

Vertel de leerlingen over het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is een landelijk instituut dat zich bezighoudt met het dagelijks leven van gewone mensen vroeger en nu. Over gewone mensen en alledaagse dingen is niet veel in archieven en musea verzameld. Daarom heeft het NCV twee projecten 'Brieven aan de toekomst' en FotoMonument 2000' georganiseerd, die samen het Nationaal Archief van het Dagelijks Leven anno 2000 vormen.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft interesse in de 'Kiekjes van Alledag' gemaakt door de scholen. Op het werkblad 'Drie Kiekjes voor de Toekomst' kunt u drie speciale foto's plakken, foto's die bijzonder zijn om bewaard te worden voor de toekomst. Betrek de leerlingen bij de keuze van deze drie foto's.

Denk hierbij niet alleen aan hele mooie spannende foto's waar je graag naar kijkt, maar ook aan foto's die veel vertellen over het dagelijks leven van nu, bijvoorbeeld foto's waarop veel te zien is.

Beschrijf goed:

- wie heeft/hebben de foto gemaakt
- wanneer is de foto genomen
- wat staat er op de foto
- wie staan er op de foto

3 Tentoonstelling op school

Richt met de leerlingen de tentoonstelling in. Zorg ervoor dat de foto's overzichtelijk worden opgehangen in lijsten of op dezelfde achtergrondkleur (karton, met fotolijm). Het moet voor de kijkers duidelijk zijn door wie de foto's gemaakt zijn en wat het onderwerp is van de serie.

Geef de tentoonstelling ook een duidelijke naam, maak een bord 'Kiekjes van Alledag'.

4 Extra suggestie 'doos voor de toekomst'

Stel je voor dat er op school een doos zou zijn, die op dit moment opengemaakt mag worden. Het is een doos met foto's en brieven uit 1972.

Hoe zouden de leerlingen dat vinden?

Waar zijn ze benieuwd naar als ze denken aan 1972?

Jullie kunnen met de groep ook een 'doos voor de toekomst maken'

Zoek een doos en vul deze met een serie foto's, of alle foto's. De doos kan ook nog aangevuld worden met brieven over jullie, hoe jullie leven, waar je woont, wat je graag doet enz.

Maak er een mooie doos van, sluit hem goed af en vermeld er duidelijk op wanneer de doos opengemaakt mag worden.

Om te voorkomen dat de doos bij brand verloren gaat, kun je kiezen voor een metalen doos. Als de groep ervoor kiest dat de doos pas na 10 of 20 jaar geopend mag worden, dan moeten de foto's verwerkt worden. Kies voor foto's in enveloppes. Zorg dat in de doos een bericht zit, waarop precies staat wanneer de foto's gemaakt zijn, door wie, welke school, waarvan, en alle gegevens die bijzonder zijn om na zoveel jaren te weten.

Om foto's lang te kunnen bewaren is het nodig dat ze in zuurvrije enveloppen opgebogen worden. Haal nietjes, plakband of andere dingen (bijvoorbeeld snoepjes) eruit. Wees voorzichtig met potlood en balpen.

Over FotoMonument 2000

FotoMonument 2000 wilde aan het begin van het nieuwe millennium door middel van fotografie de cultuur van het dagelijks leven (volkscultuur) vastleggen.

Nederlanders werd gevraagd in het laatste kwartaal van 2000 een dag of facet uit hun dagelijks leven te fotograferen.

FotoMonument 2000 is een boeiende collectie geworden. Dankzij duizenden ingezonden foto's van talloze amateur-fotografen, krijgen wij een beeld van het dagelijks leven van Nederlanders. In het boek *Kijk Ons! Een kijkje in het dagelijks leven van Nederlanders anno 2000*, wordt een beeld van die inzendingen gegeven.

De gehele fotocollectie is opgeslagen in de rijksarchieven en ook gedigitaliseerd.

Samen met het archief **Brieven aan de Toekomst**, waarin alle mensen in Nederland en alle Nederlanders in het buitenland

op 15 mei 1998 gevraagd werden een brief te schrijven over hun denken, voelen en doen op die dag, vormen de fotocollecties een uniek archief over het dagelijks leven in Nederland rond de millenniumwisseling.

Kiekje

Een kiekje is een gelegenhedsfoto. Dit woord is ontleend aan de Leidse fotograaf Israël David Kiek.

Deze werd eind april 1811 in Groningen geboren als zoon van een horlogemaker. Na een groot aantal beroepen te hebben uitgeoefend, vestigde hij zich in 1855 met zijn vrouw en negen kinderen in Leiden waar hij vanaf 1858 als fotograaf zijn brood probeerde te verdienen. De Leidse studenten waren zijn beste klanten. Zij hadden de gewoonte om na een hele nacht doorzakken zeer vroeg in de ochtend bij Kiek aan te kloppen. Daartoe moesten zij hem eerst met groot lawaai uit de slaap wekken. Na enig geschreeuw verscheen de beste man en nam het gezelschap mee naar het plaatsje achter zijn huis. Kiek peilde vervolgens de duisternis en deelde mee hoeveel tellen de opname zou duren. Gedurende de opname moesten de studenten heel stil staan.

Waren het honderd tellen dan liet een grappenmaker zich fotograferen met twee hoofden: vijftig tellen het hoofd op de linker of de rechter schouder. Sommige studenten klommen voor een foto zelfs op het dak van Kiek's atelier. Als Kiek wegens het grote rumoer niet kon beginnen, dan uitte hij de klassiek geworden uitroep: 'Heren, heren de kunst moet voorrang hebben'. Door al dat studentikoze gedoe waren Kiek's foto's meestal rommelige, onacademische en onscherpe groepsportretten. Toch vormden deze kiekjes voor de studenten het bewijs dat ze erbij hoorden.

Kiek beëindigde op 85-jarige leeftijd zijn fotografische werkzaamheden. Zijn vrouw was inmiddels overleden en Kiek verhuisde naar een van zijn dochters in Arnhem. Twee jaar later keerde hij terug naar Leiden, waar zijn zoon Lion de zaak had overgenomen. Kiek overleed daar op 14 mei 1899.

Informatie: Girbe Buist

Kiezen van onderwerp en vormgeving

Kiezen van het onderwerp

De foto's voor het project gaan over ons dagelijks leven. Het gaat niet zozeer om de voorwerpen, maar vooral om mensen die iets doen, en vooral om hoe ze dat doen. Op iedere foto staan een of meerdere mensen. Er staan ook voorwerpen op en de foto is op een bepaalde plaats en op een bepaalde dag gemaakt. Degene die op de foto staat doet iets: leren, spelen, lachen, luisteren, eten of drinken, werken, reizen, slapen, kussen. Hij of zij kan ook iets uitdrukken: bijvoorbeeld moeheid, boosheid, verdriet, trots, blijheid of angst. De foto moet iets laten zien over degene die op de foto staat, over wat die persoon doet op het moment van de opname en over de omgeving die daarbij hoort. Alles kan als het maar over mensen in gewone dagelijkse situaties gaat.

Vormgeving

Fotografie is ook een middel om het gekozen onderwerp op geheel persoonlijke wijze te laten zien. Dus niet alleen een registratieve foto waarop zoveel mogelijk te zien is, maar een foto waarop kinderen op hun eigen wijze het onderwerp in beeld brengen. Dit zegt iets over de compositie, kadering, standpunt, maar ook over de samenhang tussen de twee foto's.

Er vanuit gaande dat alle foto's samen een tentoonstelling zullen vormen is het raadzaam na te denken over het geheel. Zestig losse foto's is veel minder uitnodigend om te gaan bekijken, dan foto's waarin een samenhang te zien is.

Bijvoorbeeld:

- Iedere leerling maakt een tweeluik over het onderwerp; één foto van dichtbij en één foto van veraf. Of één foto van een hoog standpunt en de andere foto van een laag standpunt.
- In groepjes maken de leerlingen series; foto's op dezelfde plek met andere personen, foto's van dezelfde persoon altijd bezig met het onderwerp, foto's die een dag uit het leven van iemand laten zien, foto's waarin echt een gebeurtenis te zien is.
- Serie foto's vanaf hetzelfde standpunt op verschillende plekken (altijd vanaf de ingang naar binnen gefotografeerd).
- Foto's van verschillende mensen die dezelfde handeling uitvoeren telkens op een andere plaats en op een ander moment (bijvoorbeeld in de file staan, tanden poetsen of boodschappen doen).
- Serie foto's zijn van een groep mensen die wat samen doen en van wie een overzicht van hun werkzaamheden wordt gefotografeerd (bijvoorbeeld het werk in de kantine van een voetbalclub, het voorbereiden van een schoolproject of het bouwen van een huis).

De onderstaande lijst kan u helpen tot het maken van een onderwerpkeuze.

1. Thuis

Huiselijk leven, gezinsleven, feesten, inrichting, huishouden, verzorging, eten, slapen, in bad, muziek en tv, onderhoud aan huis, tuin en auto, kinderen verzorgen, boodschappen doen, wonen.

2. Werken

Handelingen, apparatuur, overleg, werkplek, klanten, collega's, producten, voorbereiding, vrijwilligerswerk, bestuurswerk, hulp, ondersteuning, activiteitenbegeleiding, actiegroep, politiek.

3. Vrije tijd

Hobby's, recreatie, luieren, bezoek, sport, kunst, muziek, lezen, wandelen, uitgaan, restaurants, kroegen en op een terrasje zitten, pretpark, picknicken, winkelen.

4. Leren

Studie, opleiding, cursus, seminar, congres, leren, zelfstudie, leraar, schoolgebouw, speelplaats, leslokaal, gymlokaal, studiemateriaal, boeken, bibliotheek, mediatheek, examen, huiswerk, schoolreisje.

5. Reizen

Onderweg naar school en werk, vakantie, openbaar vervoer, fietstocht, auto, vliegtuig, boot, toeristische plekken, tent en hotel.

6. Identiteit

Persoonlijkheid, status, kleding, accessoires, imago, uiterlijke verzorging, sieraden, eigenheid, jong en oud.

7. Levensbeschouwing

Waarden en normen, rituelen, meditatie, geloof, kerk, symbolen, levensritme, gebruiken rondom leven en dood.

8. Cultuur

Culturele diversiteit, subcultuur, groepsvorming, groepskenmerken, kleding, kranten, bladen, lifestyle, levenswijze, kunstuitingen

9. Relaties

Familie, burens, partners, liefde, vrienden, collega's, huisdieren, communiceren met elkaar.

Het
dagelijks
leven
anno 2000
in foto's
en
brieven

▲ Prachtig boek van 176 pagina's met 900 kleurenfoto's.

Nu voor **€ 16**

Aangrijpend leesboek van 244 pagina's met 62 brieven. ▶

Nu voor **€ 7**

Nu samen voor maar
€ 20!

Te bestellen door overmaking van het verschuldigde bedrag op giro 810806 t.n.v. Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht onder vermelding van dagelijks leven.

